

RIJEKA U SPOMEN NA SVOJEG IZUMITELJA: SPOZNAJE O PODRIJETLU IVANA FERDINANDOVA LUPISA (1813. – 1875.)

Vinicije B. Lupis, *Ivan Ferdinandov Lupis – izumitelj torpeda*,
Ogranak Matice hrvatske u Rijeci, Rijeka, 2021.

Dubrovčanin Vinicije B. Lupis godine 1992. pri zadarskom je sveučilištu diplomirao povijest i arheologiju, a 1995. povijest i teoriju umjetnosti. Magistrirao je 1998. naslovom *Liturgijsko srebro Stona do 1600. godine*, a doktorirao 2004. na temi *Moćnik dubrovačke prvostolnice*. Rad u struci započeo je već 1992. godine kao konzervator arheolog u Regionalnom zavodu u Splitu zaposlivši se sljedeće godine kao konzervator povjesničar umjetnosti u Zavodu za zaštitu spomenika Dubrovnik. Tijekom svoje konzervatorske karijere vodio je brojna istraživanja, a kao arhivist specijalist Državnog arhiva u Dubrovniku i voditelj Odjela nove građe devetnaestog i dvadesetog stoljeća u svojem je radu povezivao povijest, povijest umjetnosti, arheologiju i arhivistiku. Godine 2008. postaje voditelj Područnog Instituta društvenih znanosti *dr. Ivo Pilar* u Dubrovniku. Dosad je objavio stotinjak znanstvenih radova i više knjiga s temom sakralne baštine, povijesti i povijesti umjetnosti dubrovačkog kraja i Boke kotorske. Urednik je više časopisa i zbornika te autor izložbi diljem Dubrovnika i Korčule. Godine 2000. nagrađen je plaketom Društva prijatelja dubrovačke starine, kao i zahvalnicom Dubrovačkog simfonijskog orkestra. Zbog postignuća na polju znanosti i kulture Matica hrvatska odlikovala ga je zlatnom i dvjema srebrnim poveljama, Općina Orebić diplomom, Općina Blato srebrnim grbom, a Dubrovačko-neretvanska županija nagradom. Aktivni je član Predsjedništva dubrovačkog ogranka Matice hrvatske, Velikog vijeća Društva prijatelja dubrovačke starine, Hrvatskog arheološkog društva, Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske, Hrvatskoga mariološkog instituta, Odbora za kulturu Hrvatsko-austrijskog društva Dubrovnik, Hrvatsko-armenskog društva u Dubrovniku i Društva hrvatskih književnika.

Obitelj Lupis/Vukić dio je pelješke pomorske loze koja je iznjedrila mnoge kapetane, brodovlasnike, političare i novinare. Po autorovim riječima intencija ove monografije naslova *Ivan Ferdinandov Lupis – izumitelj torpeda* jest odgovori-

ti na neutemeljene tvrdnje o obiteljskom podrijetlu uzrokovane neujednačenim pisanjem prezimena. Genealogija riječkog ogranka roda Lupis opisana je u arhivskim dokumentima iz sedamnaestog i osamnaestog stoljeća koji se nalaze u Državnom arhivu u Dubrovniku, Biskupijskom arhivu u Dubrovniku, Župnom arhivu u Vignju, Arhivskom spremištu u Korčuli, Državnom arhivu u Rijeci i Državnom arhivu u Beču. Saznaje se kako je obitelj po predaji nakon turskog osvajanja izbjegla iz Bosne u mjesto Donja Nakovana, odakle je jedan njezin ogranak preselio u Rijeku ostavivši neizbrisiv trag na gospodarskom i kulturnom području. Stoga je ova knjiga i nastala upravo u Rijeci 2021. godine. Izdavač je Ogranak Matice hrvatske u Rijeci, a urednik je književni kritičar i publicist Mladen Urem. Djelo na svojih 180-ak stranica donosi sedam poglavlja u kojima se problematizira o obiteljskom podrijetlu, o dolasku jednog ogranka u Rijeku, o istaknutim članovima obitelji, o drugim Lupisima i Lupijima iz Dubrovačke Republike i o obiteljskoj heraldici. Također uz mnoštvo obiteljskih portreta, fotografija, slika zemljovida i nadgrobnih ploča, gradova te osobnih dokumenata na stranicama ove vrijedne knjige nalazi se i personalni spis dodjeljivanja plemstva Ivanu Ferdinandu Lupisu iz Državnog arhiva u Beču. Knjiga završava zaključkom, sažetkom na hrvatskom i engleskom jeziku te popisom korištenih izvora.

Već na prvim stranicama istaknuta je posveta svim pomorcima iz obitelji Lupis, koji su izgubili živote ploveći diljem svjetskih mora i oceana, a koje povezuju isti pelješki korijeni. Prvo poglavlje naslova „Proslov“ započinje autorovim obraćanjem čitatelju riječima kako mu je kao povjesničaru teško pisati o vlastitoj obitelji kojoj se često pridaje izmišljeno i neutemeljeno podrijetlo, stoga mu je cilj dokazati povezanost izumitelja torpeda Ivana Lupisa s pelješkim Lupisima ne bi li usustavio i afirmirao istinit diskurs o obiteljskom rodoslovlju. Početno obraćanje moguće je shvatiti u svjetlu autorova uzmicanja pred eventualnim negativnim kritikama na njegovu rodbinsku povezanost s akterima historiografskog istraživanja, koje ima biti temeljeno na objektivnoj znanstvenoj metodi. No unatoč početnomu emotivnom pripovijedanju, djelo se temelji na arhivističkoj građi i na provjerljivim izvorima, a obiteljske veze predstavljaju tek autorov *spiritus movens* za opovrgavanje nametnute i ovjeravanje objektivne stvarnosti. Odmah se navodi kako je dolaskom iz pradomovine Bosne ishodište svih Lupisa/Vukića pelješko naselje Donja Nakovana, najzapadnije mjesto Dubrovačke Republike, gdje su se „pod bandijerom svetoga Vlaha ostvarili obiteljski uspon i blagostanje“ (Lupis, 2021: 9). Historiografski uvidi i arhivski podaci dopunjeni su elementima usmenoknjiževnih formi u vidu obiteljskih legendi, koje su se do naših dana očuvale usmenom predajom i pričama, što tekstu pridaje dodatnu in-

timističku draž i vitalističku snagu. Usto se napominje kako izvorna latinizirana inačica prezimena na Pelješcu nikad nije primjenjivana i upisivana u zemljišne knjige i dokumente kao što je to bilo na Korčuli, pa su se do današnjih dana u Kućištu i u Nakovani zadržali Lupisi, stoga i samog izumitelja torpeda valja tako oslovljavati.

Slijedi „Uvod“ u kojem autor ponovno razlaže ciljeve i hipoteze svojeg istraživanja upozoravajući pritom na internetske izvore koji sadrže pregršt pogrešnih podataka o obitelji Lupis, a koji ih povezuju s viškim i porečkim plemićima. Ovdje se donose grafički prikazi nekoliko genealogija obitelji Lupis preuzetih iz obiteljskih arhiva i knjiga. Tako se saznaje kako talijanska genealoška literatura navodi pogrešne navode o obiteljskim korijenima jer je izvjesni veleposlanik i jedan od utemeljitelja fašističkog pokreta Ferruccio de Lupis iz Ferrare (1880. – 1959.) svoje hrvatsko prezime preoblikovao u Luppis, što emanira neistinama po kojima se riječki Lupisi spominju kao potomci Lupisa plemića iz Giovanazza i markiza od Obertenghi, što autor ove knjige opovrgava pozivajući se na dubrovački srednjovjekovni kontinuitet javnog bilježništva po kojemu povezivanje Luke Lupisa ili Lorenza de Lupisa s prezimenom Lupis nema utemeljenja (usp. Lupis, 2021: 19).

U trećem poglavlju naslova „Obitelj Lupis iz Donje Nakovane na poluotoku Pelješcu“ navedene su inačice prezimena kojima se obitelj Lupis služila na Pelješcu (Vukić, Vukićević, Lupi, Lupis). Tako se saznaje kako je latinizirani oblik prezimena krajem osamnaestog stoljeća posve usvojen, a tijekom devetnaestog stoljeća prisutno je dvojno bilježenje – 1827. Vukić, a već 1829. Lupis, o čemu svjedoče mnogi obiteljski dokumenti i izvještaji predloženi na sljedećim stranicama. Vrlo je zanimljiv podatak kako je rodonačelnik riječke grane Lupisa Jakov Lupis, rođen 1731. na Pelješcu, radi trgovine brodskom opremom došao u Rijeku gdje je tada postojao dubrovački konzulat, a gdje je 1774. oženio Antoniju Franković.

Ispod naslova „O nekim istaknutim članovima obitelji Lupis“ ističe se kako je obitelj tijekom osamnaestog stoljeća odigrala značajnu ulogu prilikom utemeljenja župne crkve, iznjedrila mnogo istaknutih pomoraca i političara, a spominju se i oni koji su radi svojih trgovačkih ambicija iselili diljem Sjeverne i Južne Amerike i Novog Zelanda. Od istaknutih članova autor izdvaja slavni triptih, odnosno Ivana Florijeva (Cvitanova) Lupisa Vukića (Viganj, 1876. – Split, 1967.) kao hrvatskog novinara i narodnog zastupnika u Dalmatinskom saboru u Zadru, dopisnika *Timesa*, *Observera* i *Morning Posta*, autora članka „Ključ problema Rijeke“ objavljenog u *Timesu* 1919., kojim je izazvao negativnu reakciju

Kraljevine Italije. Pisao je i o Riječkoj rezoluciji koju je sa svojim suvremenici- ma podržao nadajući se suradnji s Mađarima protiv Monarhije, a skupa s dal- matinskim političarima borio se za priznavanje hrvatskog jezika kao službenog na prostoru Kraljevine Dalmacije. Kao druga zanimljiva osoba navodi se pučki pjesnik Pavao Ivanov Lupis (Kućište, 1866. – Lima, 1944) kao ugledni iseljenik, humanitarac i predsjednik Društva jugoslavenskog dobročinstva 1935. i 1936., a poglavlje završava spomenom na njegova polubrata Antona Ivanova Lupisa (Kućište, 1880. – Kućište 1955.), poznata pomorskog kapetana, zapovjednika na parobrodima, prevoditelja, člana Jugoslavenskog odbora u SAD-u i počasnoga građanina Houstona.

Peti dio najzanimljiviji je riječkim, ali zasigurno i svim ostalim čitateljima jer u skladu s naslovom „O obitelji Lupis u Rijeci“ progovara o povezanosti između Dubrovnika i Rijeke te demistificira podrijetlo slavna izumitelja. Dubrovačka je vlada od 1690. godine imala svoj konzulat u najvećem gradu Hrvatskog primor- ja, pa su pelješki jedrenjaci bili učestala pojava u riječkoj, ali i bakarskoj luci. Tako se prije spomenuti Jakov Lupi – djed izumitelja torpeda – naseljava na Kvarner. Njegov sin, a Ivanov otac Ferdinand Karlo Hermengild (Rijeka, 1786. – Rijeka, 1849.) bio je pomorski kapetan u braku s Dubrovkinjom, također kćeri pomor- skog kapetana. Tako su na svijet došli Ivan Blaž/Vlaho Ignacije Ferdinandov Lu- pis (Rijeka, 1813. – Torriggia kraj Milana 1875.) i brat mu Jakov Rafael Lupis (Rijeka, 1814. – ?). Ivan Lupis, čiji se osobni spis nalazi u bečkom arhivu, nakon uspješne mornaričke karijere vraća se u Rijeku gdje dolazi na ideju o izradi tor- pedita po uzoru na brodice korištene tijekom Američkoga građanskog rata. Autor navodi poznate podatke kako Lupisov idejni projekt nije ušao u razvojne plano- ve naoružavanja Admiraliteta i bilo ga je potrebno upotpuniti, što se i događa nakon što ga riječki gradonačelnik Giovanni de Ciotta 1864. godine upoznae s Robertom Whiteheadom, britanskim strojarskim inženjerom i riječkim indu- strijalcem. Budući da je Lupis zastupljen u hrvatskom tisku, donosi se članak iz *Jadranske straže* (br. 1, god. 1941.) naslova „Torpedo – od prve zamisli 1867. do današnje usavršenosti“ Mateja Štibila, koji autor izdvaja kao pozitivan primjer ne samo zbog poštovanja činjenica iz Lupisova života nego i zbog ispravna bi- lježenja njegova prezimena, čemu suprotstavlja primjere nastale nakon Drugoga svjetskog rata kada se prestaje poštovati stvarna normizacija obiteljskog oblika prezimena. Autor ovdje svoju kritičarsku oštricu usmjerava prema dvadeseto- stoljetnoj filozofiji, koja izumitelja prikazuje negativcem kojemu je rat uobičajeno stanje, zaključujući riječima Svetog Augustina iz djela *De civitate Dei* kako svaka borba ima za cilj uspostavljanje ravnoteže i sklada (usp. Lupis, 2021: 79). Autor

nastavlja govorom o izumiteljevu stricu Maksimilijanu Lupisu (1784. – 1874.), koji se nastanio na Sušaku, a čiji je sin ondje izgradio neoklasicistički ljetnikovac, nacionaliziran nakon Drugoga svjetskog rata i do naših dana pretvoren u zgradu Mjesnog odbora Podvežica. Predočeni testamenti svjedoče o obiteljskoj ekonomskoj nadmoći, kao i o bračnim i inim vezama s Trstom. Saznaje se kako je istodobno u Rijeci obitavala i druga grana obitelji iz Dubrovačke Republike, koja je predstavljala frakciju konavoskih Vukića, što autor razabire iz oporučnih tekstova.

Šesto poglavlje, odnosno „O drugim obiteljima Lupis i Lupi iz Dubrovačke Republike“ navodi kako je na prostoru Dubrovačke Republike postojalo mnogo obitelji Vukića, Vukovića i drugi izvedenica iz imenice vuk, kao i njihovih romaniziranih inačica. Istražujući rodoslovlja peljeških pomoraca i pripadnika dubrovačkog klera, autor tumači njihove međusobne veze zadržavajući se na pojedinim osobama poput dominikanca i nadbiskupa Arkandela de Lupisa, koji je iznimno mnogo pridonio u pogledu razvitka Dubrovačke nadbiskupije, a čija se nadgrobna ploča s nadbiskupskim grbom čuva u lapidariju Društva prijatelja dubrovačke starine.

Posljednje i najkraće poglavlje naslova „O heraldici obitelji Lupis“ navodi kako su postojali uvjeti za odobrenje zamolbe koju je Bartul Franov Lupis iz Nakovane 1794. uputio dubrovačkim vlastima s ciljem da ga prime u krug stonskog plemstva. Nažalost, do danas nije sačuvana odluka Maloga vijeća, no zato je zamolba pohranjena u Arhivi Dubrovačke Republike. Grb obitelji Lupis čuva se u Srpskoj akademiji nauka, a isti se grb nalazi još i u Pešićevu iliti Sarakinu grbovniku pohranjenom u Državnom arhivu u Dubrovniku. Ivan Lupis, izumitelj koji je zbog zasluga u svojoj mornaričkoj karijeri dobio plemstvo u kolovozu 1869., koristio se grbom nastalim kao kombinacijom dvaju grbova njegova rođaka Bartula Lupisa (vuk i tri ruže) preuzetim iz grbovnika staroga bosanskog plemstva, a koji sadrži predikat „von Rammer / potapač“ i devizu „upornost pobjeđuje“.

Zaključuje se kako je autorova intencija hvatanja u koštac s povijesnim problemom istraživanja rodoslovlja više grana obitelji Lupis/Vukić rezultirala izuzetno detaljnim, sistematiziranim i višedimenzionalnim monografskim prikazom jedne epohe tijekom koje se kulturnim i gospodarskim doprinosima istaklo više hrvatskih obitelji poniklih s pelješkog tla, rasprostranjenih od južnog preko sjevernog Jadrana sve do Novog svijeta. Autor tako kroz dimenziju životnih situacija progovara o kompleksnoj problematici hrvatskoga nacionalnog identiteta onog vremena i bilježenju obiteljskog prezimena ovisno o smjenjivanju pojedine uprave na nekom području. Budući da djelo obiluje grafičkim prikazima razno-

like i vrijedne arhivske građe, može se reći kako predstavlja dragocjen znanstveni doprinos i osvjetljava put daljnjim istraživanjima itekako potrebnim ne bi li se stekao cjelokupan uvid u mnoge skrivene fragmente naše prošlosti, koje nam je iz vizure aktualnoga povijesnog trenutka teško percipirati.

Ivona Smolčić